

Síntesi històrica del notariat a Catalunya

Arxiu Històric de Protocols
de Barcelona

Col·legi de Notaris de Catalunya

1.1 Els orígens del notariat

1.1.1 El context social i polític (s. XI-XII)

- El renaixement urbà i el desenvolupament del crèdit i el comerç impliquen una nova sèrie d'activitats, relacions econòmiques i actes jurídics respecte al període altmedieval
- Les noves estructures de poder, com els principats i els *comuni* (ciutats-estat), es fonamenten en la sobirania territorial més que en vincles de dependència personal i aspiren al monopoli de la jurisdicció

1.1.2 La praxi documental (s. IX-XII)

- La *charta* és el principal tipus documental del període altmedieval. No compta amb plena validesa per ella mateixa ja que el seu redactor, l'escrivent, no té fe pública (els atorgants i els testimonis tenen major pes a l'hora d'autenticar el negoci escripturat)
- Amb tot, ja des de Carlemany, els escriptors van dotant-se d'una progressiva autoritat: capitulars de 803, 805 i 832; privilegis reials al segle X; els primers règims comunals (Renovatio Senatus a Roma, 1114)
- A més, documentem l'existència de la doble redacció des de principis del segle XI a diverses ciutats italianes, on els notaris, que ja reben aquest nom, conserven una redacció sumària dels contractes (dicta, rogationes, breviationes, notae) que ja compta amb valor jurídic

1.1.3 El context jurídic (s. XII)

L'escola de Bolonya (dret civil) i els decretalistes (dret canònic) difonen el **dret comú**, del qual es deriva un reinterpretaió del sistema documental baiximperial:

- L'antic tabel·lió (mer escriptent) es transforma en notari (capacitat d'autenticar negocis privats)
- L'instrument públic, que substitueix la *charta*, necessita d'una producció reglada que el singularitzi. Aquesta es basarà en la doble redacció: imbreviatura (assentament) /mundum (original)
- Així, la renovació jurídica dóna coherència i sistematització a una praxi documental preexistent, tot emmirallant-la en el prestigiós dret romà

1.2 La consolidació del notariat

1.2.1 El marc normatiu

Els poders sobirans s'arroguen la capacitat de nomenar notaris (i, per tant, de controlar l'escripturació de negocis). A tots els nivells s'emanen disposicions sobre l'ofici notarial i sobre el valor dels seus instruments:

- Disposicions papals: *Scripta authentica* (1167-1169)
- Disposicions imperials: Dieta de Roncaglia (1158)
- *Disposicions reials (s. XIII): Liber Augustalis, Furs d'Aragó, Furs de València, Las Partidas*
- Disposicions municipals: estatuts locals (a Catalunya, per exemple, Costums de Tortosa)

1.2.2 L'*Ars notariae*

En paral·lel amb les disposicions normatives, des del mateix notariat es genera un corpus textual que codifica, sistematitza i homogeneïtza l'ofici o art notarial.

L'escola notarial bolonyesa d'Irneri (mitjan s. XII), vinculada a l'*Studium* jurídic, serà la més rellevant i comptarà amb autors tan destacats com Rainier de Perugia, Salatiel o Rolandino (s. XIII).

Tots tres elaboraren manuals que s'ocupen tant de la teoria com de la pràctica de la institució i compten amb formularis per a la correcta redacció d'instruments

Aquests manuals es difondran per tota l'Europa llatina i, en concret, tindran una gran influència en el desenvolupament del notariat català

1.3 La difusió del notariat a Catalunya

1.3.1 Època medieval

- Les primeres escrivanies documentades mostren una clara vinculació entre poder reial i església: Vic (1155), Vilafranca del Penedès (1188), Igualada (1189), Manresa i Montblanc (1194).
- La corona intentarà mantenir la primacia sobre la institució arribant a prohibir l'exercici notarial al clergat (1302), si bé es respectaren drets adquirits (des de les Corts de 1283)
- La multiplicitat de jurisdiccions (reial, senyorial, eclesiàstica, etc.) féu, però, que apareguessin per tot el Principat notaries vinculades a tots tres tipus de poder (contràriament al monopoli exercit per la corona tant a Aragó com a València)
- A partir dels segles XIV i XV, a més, els notaris es constituïran en col·legis (Cervera, Barcelona, Girona, etc.). Al llarg de l'edat moderna es mantindrà, a grans trets, el sistema notarial generat al període medieval

1.3.1 Època medieval

Algunes fites normatives:

- Barcelona, 1283: reconeixement dret d'església, senyors i ciutats a les notaries que ja posseïen
- Montsó, 1289: regulació d'examen d'accés i taxes de notaris
- Barcelona, 1299: "Quiscun notari"
- Montblanc, 1333: requisits per ser nomenat notari
- Perpinyà, 1351: "A ocórrer la desídia" (obligació de fer doble assentament previ a l'extensió de l'original)
- Barcelona, 1394-5: ordinacions municipals per al regiment dels notaris i privilegi del talió de Joan I

1.3.2 La legislació borbònica

Prèvia: la Pragmàtica d'Alcalà (1503) és el fonament del notariat d'època moderna a Castella, que serà introduït a Catalunya arran de la derrota de 1714

Real despacho (29/11/1736), confirma l'ús del paper segellat, obligatori des de 1715, i recorda que el document s'ha de redactar per extens, d'un sol cop i sense espais (matriu > còpia)

Real provisión (24/7/1755), deroga privilegis i exempcions dels notaris col·legiats, redactada fruit de la visita general a les escriptories

1.3.3 L'estat liberal i la llei de 1862

- Unificació de la professió notarial, cos únic de funcionaris estatals (una sola autoritat, per tant)
- Separació fe pública judicial i extrajudicial
- Organització: Ministeri de Justícia > Direcció General > Col·legis territorials (un per cada territori de les Reials Audiències)
- Sistema d'accés per oposicions
- Retribució per aranzel i propietat estatal dels protocols (arxius històrics)

2. EL NOTARI

De l'edat mitjana fins a la Llei del
Notariat

2.1 El notari: definició

Els manuals d'*ars notariae* del segle XIII recullen definicions ben precises i encara útils:

- “persona privilegiada que escriptura els negocis dels homes de manera pública i autèntica” (Rolandino)
- “publica persona que ocupa un ofici públic, a la fiabilitat de la qual es recorre públicament perquè escrigui i redueixi a pública forma per a memòria permanent tot allò que és fet pels homes” (Salatiel)

2.2 El notari: requisits i accés

Requisits:

- 20-25 anys, lliure, veïnatge (notaris urbans), home, seglar, *integra fama*
- Suficiència tècnica (scientia, officium, ars notariae): s'aconsegueix per aprenentatge en alguna notaria

Accés:

- Prova d'aptitud: autoritat local + perits
- Investidura (jurament, títol i presa de possessió)

2.3 El notari: funcions

- Escripció de negocis jurídics amb fe pública
- Divulgació de nous marcs legals
- Innovació en solucions jurídiques per a diversos negocis
- Escripció per a les administracions
- Vincle d'unió entre l'*auctoritas* pública i la dimensió local

2.4 Tipus de notaris (I)

Creació reial:

notaris generals (*ubique*): escripturació de negocis de funcionaris reials o, puntualment, notaris domèstics del rei;

competències locals: adscrits a ciutats i llocs de notariat múltiple;

territori extraurbà: fora dels límits d'una ciutat;

llocs privilegiats (alfòndecs o consolats);

titulars d'escrivanies locals;

titulars d'escrivanies confessionals;

titulars d'escrivanies de les cúries d'administració reial inferior i mitjana

2.4 Tipus de notaris (II)

Creació municipal: alguns municipis tenien reconegut el dret de nomenar notaris pel rei, *auctoritas* del veguer o batlle reial

Creació senyorial laica: *auctoritas* de comtes, vescomtes, barons per actuar en el territori de domini senyorial

Creació senyorial eclesiàstica: escrivanies parroquials o de viles vinculades a monestir (reconegudes des de 1283)